

AVALIK PÖÖRDUMINE ALAEALISTE ABORDI
VANEMLIKU NÕUSOLEKU NÕUDE KAOTAMISE KÜSIMUSES
EESTI VABARIIGI SOTSIAALMINISTRI, EESTI VABARIIGI
JUSTIITSMINISTRI, RIIGIKOGU SOTSIAALKOMISJONI, VABARIIGI
VALITSUSE, EESTI VABARIIGI ÕIGUSKANTSLERI JA VABARIIGI
PRESIDENDI POOLE

Käesoleva pöördumisega osundame tõsistele puudustele praegu kehtivas alaealiste abordi regulatsioonis ning juhime tähelepanu asjaolule, et Sotsiaalministeeriumis ettevalmistatud plaan kaotada alaealiste abordi vanemliku nõusoleku nõue on mitte üksi ebamõistlik, vaid ka vastuolus inimsuse põhimõtete ja Eesti Vabariigi põhiseadusega.

Perekond on ühiskonna alusstruktuur. Perekond on ainuke sotsiaalne kooslus, mis on rajatud armastusele, ning selle raames valitsevad ületamatult lähedased inimsuhted. Perekond loob keskkonna, mille raames õpivad inimesed armastama ja olema armastatud, usaldama ja olema usaldatud; perekonnas õpitakse oma ninast kaugemale vaatama ja üksteisest hoolima ning just perekond -- ja ainult perekond -- loob lastele nende kasvamiseks ja arenguks hädavajaliku turvatunde. Nii ei saa ilma tugevate perekondadeta olla ka tugevaid kodanikke, tugevat rahvast ega tugevat riiki. Seetõttu on fundamentaalselt oluline, et riik ja ühiskond teeks kõik võimaliku tagamaks perekonna institutsiooni heaolu. Seda tõsiasja silmas pidades on Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 27 lg 1 sätestatud, et "Perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all."

Perekonna heaolu eelduseks on riigi ja perekonna institutsiooni vahelises suhtes subsidiaarsuse põhimõtte süsteemne ja järjepidev rakendamine: riik peab võimaldama perekondadele perekonnaelu puudutavates küsimustes iseregulatsiooni ning hoiduma neisse küsimustesse sekkumisest, kui selleks ei ole just hädavajadust. Riik peab küll perekondadele tuge pakkuma, ent ei tohi seda abistavat ja vabatahtlikkusele põhinevat rolli hakata mingil juhul käsitlema moel, millega õigustatakse riigivõimu volituste laiendamist perekonna iseregulatsiooni ja vabaduse piiramise arvelt.

Üheks kõige olulisematest perekonna kompetentsi kuuluvatest küsimustest on vanemate õigus ja kohustus hoolitseda oma laste eest ning neid kasvatada. Sedagi inim- ja ühiskondliku vabaduse seisukohast üliolulist põhimõtet on tunnustatud meie põhiseaduses, mille § 27 lg 3 kohaselt on "Vanematel [...] õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest." Kui riik hakkab sellesse lapsevanemate õigusesse sekkuma ning pretendeerib ise laste kasvatamise õigusele või üritab lapsevanemaid eelnimetatud õigusest ilma jätta (või seda õigust piirata), tuleb nentida, et tegemist on totalitaarsete, inimvabadust kahjustavate ilmingutega.

Nagu avalikkus 6. augusti Eesti Päevalehe vahendusel teada sai, on Sotsiaalministeeriumis valmistatud ette raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse (RKSS) muutmise seaduse eelnõu, mis lähtub eesmärgist tühistada alles käesoleva aasta alguses kehtima hakanud nõue, et alaealised tüdrukud peavad abordi tegemiseks saama oma vanemate (või muu eestkostja) nõusoleku. Nii tahetakse radikaalselt piirata vanemate õigust oma lapsi kasvatada ning nende eest hoolitseda, jättes lapsevanemad ilma õigusest otsustada selle üle, kas nende alaealistele tütardele

võib aborti teha või mitte, ning anda vastava otsuse langetamise õigus hoopis günekoloogide kätte.¹

Selline plaan on mitte üksi ebamõistlik, vaid ka vastuolus elementaarsete inimsuse kaalutluste ning Eesti Vabariigi põhiseadusega.

Lubamatu sekkumine vanemate õigusesse hoolitseda oma laste eest ning kasvatada neid

Ühest küljest on Eestis kehtiva õiguse kohaselt, nagu õhtumaade kultuuriruumis üleüldiselt tavaks, alaealistel isikutel piiratud teovõime (vt tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 8 lg-t 2), mis tähendab, et neil puudub õiguslik võime teha iseseisvalt tehinguid. Seda põhimõtet on kinnitatud TsÜS-i §-des 10 ja 11, mille kohaselt on alaealise poolt ilma seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta tehtud tehingud tühised. Tulenevalt asjaolust, et alaealistel ei ole täielikku teovõimet -- millega peetakse silmas, et nad ei ole oma vähese elukogemuse tõttu võimelised piisavalt hästi mõistma kõigi oma tegude tähendust ja tagajärgi --, puudub neil lisaks õigusele sõlmida tsiviilõiguslikke tehinguid ka õigus osaleda valimistel.

Põhimõtteline küsimus on siinkohal lihtne: kui ühiskond eeldab, et alaealised ei ole piisavalt küpsed ja vastutustundlikud, et osaleda valimistel või teha iseseisvalt kinnisvaratehinguid (või tarbida alkohoolseid jooke või tubakatooteid), siis kuidas on loogiline eeldada, et nad on piisavalt vastutusvõimelised langetamaks oma sündimata lapse tapmise otsust? Kas ei ole sündimata lapse elu ja surma üle otsustamine palju enam elukogemust ja vastutustundlikkust nõudev küsimus kui asjade võõrandamine või valimistel osalemine? Mis õigustab antud küsimuses kõrvalekaldumist õigussüsteemis kehtivast üldreeglist, et alaealised saavad tehinguid teha üksnes eestkostja vahendusel?

Teisest küljest on Eestis kehtivas õiguses tunnustatud vanemate õigust kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Sama õigust on lisaks juba osundatud põhiseaduse §-le 27 tunnustatud ka perekonnaseaduse §-s 50, mille teine lõige lisab põhiseaduses sätestatud järgmist: „*Vanem on kohustatud oma lapse õigusi ja huve kaitsma. Vanem on lapse seaduslik esindaja. Seadusliku esindajana on vanemal eestkostja volitus.*“

Kui riik deklareerib põhiseaduses, et vanematel on mitte üksi õigus, *vaid ka kohustus* oma lapsi kasvatada ja nende eest hoolitseda ning lisab seaduse tasandil, et vanemad on *kohustatud* oma lapse õigusi ja huve kaitsma, siis ei saa vanematelt oma alaealiste tütarde abordiotsuses -- kõige suuremat kaalu omavates valikutes -- kaasaráärmise õiguse äravõtmist kuidagi mõistuspäraseks arvata. Kuidas saavad vanemad oma laste eest hoolitseda ning nende õigusi ja huve kaitsta, kui riik võimaldab naistearstidel alaealistele tüdrukutele aborti teha ilma, et viimaste va-

¹ Eelnõu kohaselt hakataks alaealiste abordi küsimust reguleerima tervishoiuteenuste osutamise üldregulatsiooni alusel, nagu see on sätestatud võlaõiguse seaduse §-s 766. Nimetatud sätte sisu seisneb kokkuvõtlikult selles, et arst peab alaealisele isikule tervishoiuteenuse osutamiseks tema vanematelt nõusolekut taotlema üksnes juhul, kui ta leiab, et alaealine ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid piisavalt vastutustundeliselt (millal on vastutustunne piisav, mis on kriteeriumiks? Kuidas see nii sisulises kui formaalses tähenduses tuvastatase?) kaaluma. Samuti on kõnealusel normis sätestatud, et kui arstile tundub, et vanemate otsus kahjustab ilmselt alaealise patsiendi huve (mida iganes see kummipaelana venitatav määratlus ka ei tähenda), ei pruugi ta vanemate seisukohti üldse arvesse võtta. Nii lähtub eelnõu eeldusest, et arst teab paremini kui vanemad, kas abort on tegelikult alaealise raseda huvides või mitte. Nagu allpool selgitame, on selline eeldus põhjendamatu.

nemad sellest eelnevalt teadagi saaks, nende nõusoleku küsimisest rääkimata? Kui riik asetab vanemate õlgadele kohustuse oma laste eest hoolitseda ning neid kasvatada, siis peab ta austama ka nimetatud kohustuste täitmiseks hädavajalikke vanemate õigusi.

Käesoleva aasta märtsis vahendas meedia põhjalikult skandaali, mis järgnes sellele, kui üks hambaarst puuris koolis õpilasel hambaid ilma, et vanemad oleks selleks eelnevalt loa andnud.² Vanemad pöördusid õiguskantsleri poole, kes asus põhimõttelisele seisukohale, et hambaarst talitas väärtalt, kuna alaealise patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada vaid tema esindaja (vanema) nõusolekul. Õiguskantsler Tederi seisukoht oli ühemõtteline: "Alaealistele osutatavate tervishoiuteenuste puhul tuleb kindlasti saada kõigiks sekkumisteks iga kord vanema nõusolek". On arusaamatu, et ettepanekuga kaotada alaealiste abordi vanemliku nõusoleku nõue tullakse välja pärast õiguskantsleri sedavõrd selget seisukohaväljendust.³

Eesti Päevalehes avaldatud artiklis, milles kavandatavat seadusemuudatust käsitleti, kirjutati järgmist: „Kui praegu vanema kirjalikku nõusolekut ei saada, tuleb minna kohtusse. Naistearstide hinnangul aga ei saa kohtunik olla pädev sellist asja otsustama, vaid ikka konkreetne arst.” Naistearstidega tuleb nõustuda, et kohtunik ei ole õige isik antud küsimusi otsustama, kuid samas tuleb lisada, et naistearstidel on veelgi kohatum kõnealustes küsimustes otsuseid langetada -- erinevalt kõiki huvitatud isikuid kaasavast kohtumenetlusest langetaks naistearst otsuse kabinetivaikuses vanemate teadmata. Tegelikult ei või olla kahtlust, et kõige pädevamad isikud kõnealust otsust langetama on mitte naistearstid, vaid hoopis konkreetse alaealise vanemad, kes ainsana armastavad oma tüdruku rohkem kui iseennast, on reeglina tema eest tema elupäevade algusest saati hoolitsenud ja südant valutanud ning tunnevad teda viimaste hinge-soppideni. Naistearst, seevastu, ei tea konkreetsest tüdrukust — tema elukogemusest, hirmudest, võimalikest kompleksidest, unistustest, perekondlikest suhetest, vanemate lootustest ja ootustest jne — mitte midagi. Kuivõrd alaealise vastutusvõimele adekvaatse hinnangu andmine eeldab möödapääsmatult konkreetse inimese süvitsi tundmist, ei saa kuidagi nõustuda, et naistearstid, kes omavad konkreetse tüdrukuga vaid formaalset ja pealiskaudset kokkupuudet, on pädevad antud küsimuses otsuseid langetama. Kõigele lisaks ei ole naistearstidel psühholoogia-alaseid eriteadmisi, mis võimaldaks suure tõenäosusega elu kõige keerulisemas olukorras viibivate hirmunud tüdrukute vastutusvõimet vähegi adekvaatselt hinnata.

Mis aga kõige olulisem: kui lapsevanematel lasub oma laste eest hoolitsemise õiguse ja kohustusega kaasnev vastutus, siis günekoloogide õlul mingit võrreldavat vastutust ei asetse. Moraalset vastutust selle eest, kui alaealisele tehtud abort viib ta -- nagu sageli tõepoolest juhtub⁴ -- sügava meelegeheni ning sellele leevenduse otsimiseni alkoholist ja uimastitest (valu tuimestamise eesmärgil), vägivaldsetest juhusuhetest (enese karistamise eesmärgil) või muust enesehävituslikust käitumisest (nt suitsiidist, valu lõpetamise eesmärgil), lasub ikka ja ainult vanematel. Günekoloogide vastutus, seevastu, piirdub abordioperatsiooni teostamisega kooskõlas kehtivate meditsiinilis-tehniliste standarditega.

² Vt nt Madis Filippov, "Arst talitas lapse hammast loata puurides valesi", Postimees, 18.03.2009

³ Väga raske on mõista, millistest eeldustest lähtudes saab pidada õigeks, et alaealisele tüdrukule hambaravi osutamiseks on eelnevalt tarvis saada tema vanemate nõusolek, ent sama tüdruku ihus kasvava sündimata beebi võib tappa vanemaid teavitamatagi -- seda enam, et nende äärmiselt harvade juhtumite erandiga, kui raseduse jätkumine ohustab ema elu või tervist, ei saa esilekutsutud aborti, erinevalt nt hambaravist, mitte kuidagi tervishoiuteenuseks pidada, sest sellega ei ravita ühtegi haigust ega vigastust; otse vastupidi, abordiga võivad kaasneda rasked kahjustused nii füüsilisele kui vaimsele tervisele.

⁴ Abordi psüühilisi kahjustusi käsitlevate uuringute tulemustega saab tutvuda nt Elliotti Instituudi lehel aadressiga www.theunchoice.com/Psychological.htm.

Eelöeldu kontekstis on üllatav RKSS-i muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas kirjutatu, et “Eelnõus sisalduvad muudatused on kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega.” (lk 4) Esiteks on juba esitatud argumentide taustal sügavalt kaheldav, et vastuolud põhiseadusega puuduvad. Ent vähemalt sama kaheldav on, kas sellise väite esitamine blanketse, ilma võimalikku vastuolu põhiseaduse §-ga 27 analüüsivõimaliselt, on õigusloome heade tavade koostöös. Pigem näitab see, et eelnõu on valmistatud ette pealiskaudselt, ilma, et seadusmuudatusega kaasnevaiste tõsiste probleemidesse oleks piisava põhjalikkusega süvenetud.⁵

Alaealiste aborti vanemliku nõusoleku kaotamine on mitte ükski vastuolus põhiseaduse ja Eesti õigusruumis kehtivate põhimõtete, vaid ka muudel põhjustel ebamõistlik. Kes on kõnealuseid küsimusi vähegi uurinud, teab teiste riikide kogemustest, et lugematul hulgal alaealisi tüdrukuid on teinud aborti kartusest rääkida rasedusest oma vanematele.⁶ (Siin kohal tuleb endale aru anda ootamatult rasestunud alaealise tõenäolisest psüühilisest seisundist. Sellises olukorras tunnevad tütarlapsed end tihti täiesti ükski, olles isoleerinud end ka oma vanematest, kes ainsana suudaks neid mõista ja aidata.) Hiljem, kui abort on vanemate halvaks kartes või lihtsalt kantuna julguse puudumisest keerulisi küsimusi vanematega arutada juba tehtud ja vanemad asjast kuulevad, selgub aga, et viimased oleks lapselapse üle kas suurt rõõmu tundnud või vähemalt oma tütrele kui noorele emale igati toeks olnud. Tütar aga on teinud oma elu suurima vea -- vea, mida kahetseb nii ta ise kui kahetsevad ka tema vanemad -- ning peab terve elu selle teadmise elama. Alaealiste aborti vanemliku nõusoleku nõude kehtides selliseid tragöödiad ei juhtuks.

Alaealiste aborti vanemliku nõusoleku nõudel on veel üks väga oluline funktsioon. Teatavasti on karistusseadustiku §-des 144 ja 145 sätestatud, et “vanema, vanema õigustega isiku või vanavanema poolt lapse või lapselapsega suguühendusse astumise eest” ning “täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguühendusse astumise eest” karistatakse kuni viieaastase vangistusega. Mida teeb aga isa, kes on oma 15-aastase tütre verepilastuse tagajärjel lapseootele jätnud, või täisealine meesterahvas, kelle vägistamisest on rasedaks jäänud 13-aastane tütarlaps? Suure tõenäosusega ei lähe ta end politseisse üles andma, et jääda ootama kuni 5-aastast vangistust. Pigem sunnib ta ühel või teisel moel ähvardamise teel tüdruku vaikima ning naistearsti vastuvõtule minema ja väljendama oma “vabatahtlikku” otsust teha abort, tehes tüdrukust sedasi juba kahekordse ohvri. Samal ajal pääseb kurjategijast isa või muu täisealine meesterahvas, kes on saanud hakkama jäleda teoga nii vägistamise kui tüdruku abortile sundimise näol, igasuguse karistuseeta. Alaealiste aborti vanemliku nõusoleku nõude kehtides ei oleks selline asjade käik jällegi võimalik (kui vägistajaks on isa, saaks sellest teada ema, ning kui vägistajaks on muu meesterahvas, saaksid sellest teada mõlemad vanemad).

⁵ Sama mulje jääb vaadates eelnõu seletuskirjas korduvalt esitatud väidet, et alaealiste aborti vanemliku nõusoleku nõude suurendab nn illegaalsete abortide riski (vt eelnõu seletuskirja lk 2, 3 ja 5). See väide on jällegi esitatud blanketse, st ilma, et seda oleks millegagi põhjendatud. Puuduvad viited uuringutele, mis võiks väidet toetada, just nagu ka asjakohasele Eesti statistikal. Isegi, kui see väide vastaks tõele -- mida täna ei saa kuidagi eeldada --, oleks nn illegaalsete abortide probleemile kohasem lahendus otsida sellise teenuse pakkumise väljajuurimise, mitte alaealiste aborti vanemliku nõusoleku nõude kaotamise kaudu.

⁶ Asjakohaste uuringute tulemustega on võimalik tutvuda Elliot'i Instituudi lehel aadressiga www.theunchoice.com/intro.htm. Kokkuvõtte uuringuist leiab aadressilt www.unfairchoice.info/pdf/FactSheets/ForcedAbortionFactSheet.pdf.

Tahtevastane abort peab olema absoluutselt välistatud

Lisaks eeltoodule peab nentima, et tõsiseid vigu kätkeb ka praegu kehtiv seadus, kuna see võimaldab vanemal sundida oma alaealist tüdruku vastu tema tahtmist aborti tegema. Selgitame seda vaadates praegu kehtiva RKSS-i asjakohasele regulatsioonile. RKSS-i § 5, mis kannab kõlavat ja deklaratiivset pealkirja „Raseduse katkestamise vabatahtlikkus“, sätestab:

§ 5. Raseduse katkestamise vabatahtlikkus

(1) Naise rasedust võib katkestada üksnes tema enda soovil. Keegi ei tohi sundida ega mõjutada naist oma rasedust katkestama. Sooviavaldus oma raseduse katkestamiseks peab olema vormistatud kirjalikult.

(2) Piiratud teovõimega naise raseduse võib katkestada tema enda soovil ja tema eestkostja nõusolekul. *Kui naine ei ole raseduse katkestamisega nõus või ei suuda tahet avaldada või kui eestkostja raseduse katkestamisega ei nõustu, võib raseduse katkestada üksnes kohtu loal.* Kui kohtu loa saamise viivituse tõttu tekib tõsine oht naise tervisele, võib raseduse katkestada ka kohtu loata, kuid sel juhul tuleb luba hankida viivitamata tagantjärele.

Kui tervest mõistusest lähtudes peaks vanemlikust nõusolekust rääkides käima jutt üksnes vanemate õigusest nõustuda või mitte nõustuda oma tütre sooviga aborti teha -- just see on sõna “nõusolek” korrektne tähendus --, siis vaadates toodud sätte teise lõike teist lauset nähtub, et seda saab tõlgendada ka moel, mille kohaselt on vanemaile lisaks antud õigus taotleda kohtult tütrele aborti tegemist vastu tema tahtmist.⁷

Naisterahvale, olgu ta täis- või alaealine, vastu tema tahtmist aborti tegemine kujutab endast aga ühemõtteliselt barbaarsust, mille suhtes ei või end tsiviliseeritaks pidavas ja inimõiguste austamisele rajatud ühiskonnas olla vähimatki sallimist. Niivõrd, kui ühiskond tunnustab igäihte südametunnistuse vabadust -- mida on Eesti Vabariigis põhi- seaduse §-i 40 näol ka tingimusteta tehtud --, ei tohi mitte kedagi, mitte kellegi poolt, mitte kunagi, mitte ühelgi tingimusel oma sündimata lapse tapmisele sundida või mõjutada.

RKSS-i §-s 5 lg 1 sisalduv vabatahtlikkuse printsiip peab kehtima absoluutselt ning selle eiramise eest -- kas vanemate või kellegi teise poolt -- on adekvaatne karistus ette nähtud karistusseadustiku §-s 125: “Raseda naise tahte vastaselt tema raseduse katkestamise eest -- karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.” Karistusseadustiku normi ulatust tuleks küll laiendada, hõlmates sellesse selgesõnaliselt lisaks raseda tahte vastaselt aborti tegemisele ka raseda vastu tema tahtmist abordile sundimise ja mõjutamise.⁸

Võib ette kujutada vastuväidet, et kui vanemaile ei tohiks anda õigust otsustada, et nende alaealisele tütrele peab aborti vastu tema tahtmist tegema, siis miks peaks neile andma õiguse otsustada, et alaealisele tütrele ei tohi tema tahtest hoolimata aborti teha. Milles seisneb siin põhimõtteline erinevus? Tõepoolest, põhimõtteline erinevus on olemas ning see on fundamentaalne. Nimelt tuleb taas meenutada, et samal ajal kui rasedus on loomulik anatoomiline protsess (isegi kui see on saanud alguse soovimatul ajal või viisil), tähendab abort jämedat vägivaldset sekkumist sellesse protsessi ning -- välja arvatud neil väga harva esinevatel juhtu-

⁷ Samas on arusaamatu, miks on sellisel juhul §-i 5 teise lõike esimeses lauses kasutatud sõna “või” asemel sõna “ja” -- sõna „ja“ kasutamisest peaks loogiliselt järeltulema, et alaealisele aborti tegemiseks on tarvis mitte tema enda või tema eestkostja soovivaldust (alternatiivselt), vaid mõlema oma (kumulatiivselt).

⁸ Abortile mõjutamise koosseis vajaks vaieldamatult täpsemat määratlemist.

del, mil raseduse jätkumine ohustab raseda elu -- ei kujuta endast mitte kunagi tervishoiuteenust. Abort ei *hoia* ega *paranda* kellegi tervist, vaid seisneb ühelt poolt süütu sündimata lapse elu hävitamises ning teiselt poolt võib tõsiselt ohustada ka sündimata lapse ema elu ja tervist. Kellelgi ei ole moraalselt õigust teist inimest tema tahte vastaselt sellisele meditsiiniliselt põhjendamatu operatsioonile sundida. Küll aga on vanematel, lähtuvalt kohustusest oma lapse eest hoolitseda, õigus mitte lubada oma tütrele sellist (st meditsiiniliselt põhjendamatu ja terviseohtlikku) operatsiooni teha.⁹ Erinevalt aborti mittelubamisest, mis tähendab loomulikku anatoomilisse protsessi sekkumisest hoidumist, kujutab alaealise tüdruku abordile sundimine tema kehalise puutumatus jämedat rikkumist.¹⁰

Seaduse parandamise ettepanek

RKSS-is sisalduv alaealiste aborti vanemlikku nõusolekut puudutav regulatsioon vajab kindlasti parandamist, sest on sügavalt vääri anda kellelegi õigus nõuda teiselt inimeselt, et ta laseks oma sündimata lapse tappa -- seda enam, kui see, kellelt aborditegemist nõutakse, on nõrgem ega oma võrdväärseid võimalusi enese kaitseks välja astuda. Ent püüdes seda inimväarikust eiravat olukorda parandada ei tohi minna teise äärmusse, nii nagu see RKSS-i parandamise seaduse eelnõu praegusel kujul jõustumise tulemusel juhtuks. RKSS-i § 5 lg 2 peaks ühest küljest tagama vanematele põhiseadusliku õiguse hoolitseda oma laste eest ning neid kasvatada, ent teisest küljest peaks see tagama kaitse ka alaealiste tütarlaste väarikusele, tehes ühemõtteliselt selgeks, et vanemlik nõusolek tähendab tõepoolest nõusolekut abordiks, mitte õigust nõuda aborti tegemist.

Eelnevast tulenevalt teeme ettepaneku sõnastada RKSS-i § 5 üldjoontes järgmiselt:

§ 5. Raseduse katkestamise vabatahtlikkus

(1) Naise rasedust võib katkestada üksnes tema enda soovil. Keegi ei tohi sundida ega mõjutada naist oma rasedust katkestama. Sooviavaldus oma raseduse katkestamiseks peab olema vormistatud kirjalikult.

(2) Piiratud teovõimega isiku raseduse katkestamiseks on lisaks tema vabale tahteavaldusele tarvis registreerida tema eestkostjate kirjalik nõusolek. Kui eestkostjad raseduse katkestamisega ei nõustu, võib vähemalt 16-aastane sündimata lapse ema taotleda endale TsÜS-s sätestatud korras kohtu poolt täieliku teovõime

⁹ Et seda põhimõttelist erinevust selgitada, võib paralleeliks tuua nn soovahetusoperatsiooni näite. Kindlasti ei ole mõistlik lubada alaealistele sellise operatsiooni tegemist. Ent kui seda siiski lubataks, siis oleks igati põhjendatud tunnustada põhimõtet, et operatsiooniks peab saama vanemate loa. Teisest küljest oleks mõeldamatu barbaarsus, et vanemad võiksid oma lapsele sellise operatsiooni vastu tema tahtmist peale suruda. Sama võib mõelda nii mõneski teises meditsiinilise, ent meditsiiniliselt põhjendamatu protseduuri kontekstis (nt rindade suurendamine).

¹⁰ Eeltoodud põhjustel ei saa nõustuda eelnõu seletuskirjas väidetuga: "Üldtunnustatud põhimõtte raseduse katkestamisel on, et nõusoleku raseduse katkestamiseks peab andma rase ise, seda isegi piiratud teovõimega raseda puhul, kuna *inimõiguste vastane* oleks sundida isikut seadusliku esindaja ja piiratud teovõimega raseda huvide konflikti korral tahtevastaselt rasedust lõpuni kandma või tahtevastaselt rasedust katkestama." See väide eirab tõsiasja, et raseduse katkestamine ja raseduse katkestamata jätmine on põhimõtteliselt erinevad nähtused. Samuti on see eksitav andes mõista, nagu eksisteeriks mingisugune inimõigus oma sündimata lapse tapmiseks -- sellist mõistusevastast ja inimõiguste alusmõtet pilkavat õigust ei ole kirjutatud ühtegi rahvusvahelisse inimõigustealasesse lepingusse, mistõttu kuulub vastupidine väide (nagu mitmed teisedki eelnõu seletuskirjas sisalduvad eeldused ja väited) ideoloogilise soovmõtlemise kategooriasse. Vastupidi, laste õiguste konventsioon sätestab artiklis 6, et konventsiooniga ühinenud riigid (sh Eesti Vabariik) tunnustavad iga lapse loomuomast õigust elule ning lisab preambulis, et "laps vajab oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist kaitset ja hoolt, kaasa arvatud vastavat seaduslikku kaitset, *nii enne kui ka pärast sündi.*"

omistamist. Kui raseduse viivitamatu katkestamine on hädavajalik piiratud teovõimega isiku elu päästmiseks ning eestkostjate nõusolekut ei õnnestu operatiivselt saada, võib raseduse katkestada viimaste nõusolekuta.

(3) Piiratud teovõimega alaealine abielus isik ei vaja raseduse katkestamiseks eestkostjate nõusolekut.¹¹

Hetkel kehtiva RKSS-i § 5 lg 2 viimane lause "Kui kohtu loa saamise viivituse tõttu tekib tõsine oht naise tervisele, võib raseduse katkestada ka kohtu loata, kuid sel juhul tuleb luba hankida viivitamata tagantjärele" tuleks kahtlemata ümber sõnastada, kuna see jätab liiga suure võimaluse vanemliku nõusoleku nõudest möödahiilimiseks. Pigem oleks antud küsimuses tarvis luua eeldused väga operatiivseks kohtumenetluseks.

Seoses RKSS-i §-i 5 muutmisega tuleks üle vaadata ka samas seaduses sisalduvad seonduvad sätted, ennekõike §-d 10 ja 12.

Lõpetuseks

Lisaks ülaltoodule tahame rõhutada veel mõnda punkti, mis puutuvad Eestis kehtivasse aborti regulatsiooni üldisemalt. Oleks tagumine aeg hakata võtma tõsiselt põhiseaduse §-s 2 sätestatud ja õiguskantsler Allar Jõksi kinnitatut, et riigil on põhiseadusest tulenev kohustus tagada sündimata laste eluõiguse kaitse. Õiguskantsler märkis oma 2002. aasta ametlikus arvamuses selgesõnaliselt, et „Riik peab oma kaitsekohustuse täitmiseks võtma tarvitusele piisavad meetmed -- ja seda nii normatiivsel tasandil kui tegelikkuses -- mis tagaks [sündimata laste eluõiguse] proportsionaalse ja efektiivse kaitse.”¹² Sellega seonduvalt tuleb meenutada põhiseaduse §-s 12 öeldut, et „**Kõik on seaduse ees võrdsed**“ -- **kui see tõesti nii on, peaks pürgima kõigi inimeste eluõiguse kaitsmise poole võrdsetel alustel.** Täna kehtiv abordiregulatsioon jääb sellest kõrgest ja üliolulisest ideaalist kahjuks väga kaugelt.

Kuivõrd Eesti on jätkuvalt üks kõige kõrgema abortide suhtarvuga riikidest terves maailmas, on ilmne, et nimetatud põhiseaduslikke kohustusi ei ole täidetud ning et sündimata inimeste eluõigust ei ole efektiivselt kaitstud. Igal aastal tapetakse Eestis aborti teel endiselt ca 9000 sündimata last -- seda on ligi kaks korda rohkem kui Vabadussõjas langenud Eesti sõdureid.

See karm reaalsus kutsub üles uuesti mõtlema selle üle, kuidas sündimata laste õigust elule paremini tagada. Kindlasti on selle eesmärgi poole liikumiseks võimalik teha palju pingutusi ja samme. Praegune olukord on küll mugav, kuna sündimata inimesed moodustavad ainukese ühiskonnagrupi, mis ei suuda oma huvide ja õiguste kaitseks vähimalgi määral välja astuda, ent ometi peaks tsiviliseeritud ühiskonnas asetama rõhu eriti just kõige haavatavamate inimgruppide kaitsele.

Vahest kõige esimese sammuna tuleks uuesti läbi mõelda ja mõtestada abordieelse nõustamise süsteemi puutuvad küsimused, nii konkreetsed kui põhimõttelised, ning otsida kitsaskohtadele töötavaid lahendusi. Õiguskantsler Allar Jõks on öelnud: „Abordi regulatsiooni puhul esineb nõustamise osas ka puudujääke, mis on tingitud eelkõige riigi piiratud majanduslikest võimalustest. Nõustamine on madalalt tasustatud ja ei täida kohati ka oma eesmärki, sest 2/3 abortidest on kordusabordid. Probleem on siin inimeste teadlikkuses aborti tähendusest -- nii

¹¹ Alternatiivselt võiks kaaluda kehtiva õiguse muutmist nii, et alaealised saaksid abielludes automaatselt täieliku teovõime -- see oleks mõistlik palju laiemalt kui antud küsimuste kontekstis.

¹² Kõnealuse arvamusega saab tutvuda aadressil www.ekn.ee/dokumendid/sem_eluAlgus/kantsleri_vastus1.pdf.

eetilises kui meditsiinilises tähenduses. Tagajärjeks on asjaolu, et aborte tehakse liiga kergekäeliselt, eriti vanema põlvkonna poolt.“

Jõks, kes toonitas, et aborti on põhimõtteliselt põhiseadusega keelatud ning et riik võib loobuda selle keelu tagamisest karistusahvardusega üksnes juhul, kui nõustamisega on võimalik saavutada sama tulemus, juhtis tähelepanu ka sellele, et kuivõrd abordieelne nõustamine täidab ennekõike sündimata laste eluõiguse kaitsmise funktsiooni, ei tohi see olla nõu neutraalne, vaid *peab lähtuma eesmärgist veenda rasedat naist sünnitama*. Veelgi enam: Jõks märkis, et praegune nõustamine on olemuslikult liialt kitsas: „**Nõustamisele tuleks lisada ka informatsioon aborti eetilise tähendusest, mitte ainult meditsiinilisest, kuna raseduse katkestamine kujutab endast siiski areneva elu hävitamist ning seega vajab kõrget eetilist teadlikkust.**“ Antud küsimuses, nagu kõigi teiste Jõksi mainitud kitsaskohtade osas, ei ole tänaseni kehtivas regulatsioonis mingisuguseidki parandusi tehtud.

Abordieelsest nõustamisest rääkides oleks lisaks hädavajalik, et see ei jääks pelgalt formaalseks, vaid et selle raames pakutaks hädas olevatele inimestele -- inimestele, kes tõesti tahaksid oma lapse vastu võtta ning kelles on abordimõtted tekkinud üksnes eluraskuste ületamatuna näivuse tõttu -- konkreetset materiaalist ja inimlikku tuge. Nt oleks vaja emadekodusid neile, keda sunnivad aborti tegema lähedased, samuti lahendusi, mis võimaldaks noortel emadel laste kõrvalt haridusteed jätkata.

Eriliselt tuleks abordieelse nõustamise süsteemi tõhustamisele tähelepanu pöörata alaealiste aborti küsimuse kontekstis. Kahetsusväärsel kombel ei tee täna kehtiv regulatsioon (RKSS-i § 12) nõustamise osas täiskasvanuil ja alaealistel mingit vahet. Samas on selge, et selline olukord ei ole adekvaatne vastus reaalsusele: **kuivõrd alaealised on oma vähese elukogemuse tõttu abordiküsimuses vastutustundliku otsuse langetamiseks veelgi vähem valmis kui täiskasvanud, vajaksid nad nõustamist, mis oleks eriti põhjalik ning mida viiks nende vanemate osalusel läbi selleks erilise ettevalmistuse saanud spetsialist** (ja mitte mingil juhul sama isik, kes teeb aborti). Tõepoolest, tihti vajavad asjakohast nõustamist ka vanemad, et nad saaksid nendegi jaoks uues ja segadust tekitavas olukorras oma vanemlikke kohustusi täita võimalikult väärilt.

Loodame, et väljatoodud probleemid ning tehtud ettepanekud nende ületamiseks võimaldavad kavandada kehtiva õiguse muutmist moel, mis on kooskõlas inimsuse nõuete ja Eesti Vabariigi põhiseadusega. Oleme avatud kõiki seonduvaid küsimusi täpsemalt arutama, et jõuda lahenduseni, mis sillutavad teed inimväärsemasse ning lapse- ja peresõbralikumasse ühiskonda.

Tallinnas, 30. septembril 2009

Lugupidamisega,

Varro Vooglaid
Elukultuuri Instituut
56 600 121
varro.vooglaid@gmail.com